

Van pensum tot examen: hoe het Centraal Examen tot stand komt

Ieder jaar wachten docenten en leerlingen weer in spanning af wat er bij het openen van de examenenvelopen tevoorschijn komt. Zijn het de passages die sommigen al voorspeld hadden? Wat voor vragen worden er gesteld? Is de proefvertaling een beetje te doen? Zijn de aantekeningen voldoende om alle klippen te omzeilen? En later op de dag: is het correctievoorschrift goed te hanteren?

Voor de examens daadwerkelijk in de enveloppen terechtkomen, is er een lange weg te gaan. Dit stukje is bedoeld om inzicht te geven in het proces dat leidt tot de totstandkoming van het centraal examen (CE). Een schematische weergave van het hele proces is aan het einde van dit stukje te vinden.

De makers van het examen

De CE's worden ontworpen door de constructiegroepen Griekse Taal en Cultuur en Latijnse Taal en Cultuur van Cito, na ontvangst van de constructieopdracht van het College voor Toetsen en Examens (CvTE), waarover meer verderop in dit stuk. Elke constructiegroep bestaat uit drie docenten. Deze docenten hebben een ruime ervaring met het lesgeven aan examenklassen. Leden van de constructiegroepen hebben maximaal negen jaar zitting in een constructiegroep. De leiding van het constructieproces berust bij de toetskundige, die in vaste dienst is bij Cito.

De vaststelling van de examens is de taak van de vaststellingscommissies van het CvTE. De vaststellingscommissie voor Griekse Taal en Cultuur en de vaststellingscommissie voor Latijnse Taal en Cultuur bestaan uit twee docenten met ruime ervaring in examenklassen en een voorzitter. In elke commissie zit een docentlid dat is voorgedragen door de vakvereniging (de VCN) en een docentlid dat is voorgedragen door de vakbonden (CNV/AOB). De voorzitter, afkomstig uit het hoger onderwijs, leidt de vaststellingscommissies GTC en LTC. Net als de leden van de constructiegroep van Cito hebben de leden van de vaststellingscommissies maximaal negen jaar zitting in de commissie.

Het vaststellen van het pensum en de syllabus

Voor de examens komen bepaalde genres bij toerbeurt aan de orde. Voor GTC zijn dat Homerus (beurtelings *Ilias* en *Odyssee*), Herodotus, Plato en tragedie (meestal Euripides); voor LTC Ovidius, Vergilius, filosofisch proza, historiografie, retorisch proza en epistolografie. De spreiding van deze genres over de jaren wordt ruim tevoren door het CvTE vastgesteld, in overleg met de VCN. Zo staan de genres tot en met 2027 inmiddels vast.

Drie jaar voordat een CE plaatsvindt, geeft het CvTE aan Cito opdracht om voor het vastgestelde genre een pensumvoorstel te maken. Voor de examens van 2022, Homerus en Plinius, is dus in de lente van 2019 een start gemaakt met het maken van zo'n voorstel. De drie leden van de constructiegroep houden daarbij rekening met vorige pensa over hetzelfde genre en de reacties daarop, die hun formeel en informeel ter ore gekomen zijn. Het pensumvoorstel heeft een omvang van ca. 30 pagina's OCT in het origineel en een aantal pagina's (maximaal 50) in vertaling. Het CvTE beoordeelt dit door Cito voorgestelde pensumvoorstel en stuurt het na goedkeuring door naar de VCN. Dit vindt meestal plaats voor de zomervakantie. De VCN heeft dan tot november de tijd een advies over het definitieve pensum op te stellen: de VCN geeft aan, welke 20 van de 30 voorgestelde

pagina's originele tekst het best in het pensum kunnen worden opgenomen; ook doet de VCN suggesties voor de in vertaling te lezen passages.

Als het CvTE de adviezen van de VCN binnen heeft, wordt een besluit genomen over de definitieve pensa. Doorgaans neemt het CvTE de adviezen van de VCN geheel of vrijwel geheel over. De vaststelling van de pensa vindt doorgaans plaats voor de kerstvakantie. De pensa worden na vaststelling door het CvTE aan de uitgeverijen van examenboeken toegestuurd, zodat de auteurs van deze boeken er al mee aan het werk kunnen.

In de herfst werkt het CvTE, mede aan de hand van suggesties van de constructiegroepen van Cito, ook aan de conceptsyllabi. Het uitgangspunt voor een conceptsyllabus is de syllabus van het vorige examen over hetzelfde genre. Aanpassingen kunnen plaatsvinden met het oog op het specifieke pensum of op grond van ervaringen met eerdere examens. De conceptsyllabi worden ter beoordeling voorgelegd aan deskundigen uit de universitaire wereld en aan de SLO; de feedback van deze deskundigen wordt in de syllabi verwerkt. De conceptsyllabi worden in de winter, meestal eind februari, gepubliceerd op Examenblad.nl. De definitieve syllabi worden meestal voor de zomervakantie, maar uiterlijk in september op de vakpagina's van Examenblad.nl gepubliceerd. Soms worden in september nog aanvullingen op de syllabus gepubliceerd.

Het maken van het examen

In het voorjaar beginnen de constructiegroepen van Cito met het ontwerpen van de examens van twee jaar later. Het ontwerpen van de examens van 2022 begint dus in het voorjaar van 2020. Dit proces duurt meestal tot (vlak na) de kerstvakantie. De toetskundige selecteert een aantal teksten uit het pensum en de drie leden van de constructiegroep maken daar elk een eigen set opgaven bij. Ze bespreken elkaars werk onder leiding van de toetskundige. Hierbij valt meer dan de helft van de voorgestelde opgaven af. De resterende opgaven worden ter vergadering zo nodig bewerkt en daarna door de toetskundige aan de vaststellingscommissie van het CvTE toegezonden, voorzien van antwoordmodel en puntenverdeling. De leden van de vaststellingscommissie beantwoorden elk voor zich de opgaven (uiteraard zonder daarbij naar het antwoordmodel te kijken) en bespreken het werk onder leiding van de voorzitter, in aanwezigheid van de toetskundige. Sommige opgaven worden zonder meer goedgekeurd, andere vallen direct af, en bij weer andere opgaven stelt het CvTE kleinere of grotere aanpassingen voor. Soms worden opgaven wat hun inhoud en/of onderwerp betreft als potentieel interessant beoordeeld, waarbij het CvTE Cito verzoekt een vraag opnieuw te ontwerpen. De belangrijkste reden om een vraag af te keuren is dat het ook na lang puzzelen niet mogelijk blijkt de vraag zodanig te formuleren dat een voldoende voorbereide kandidaat alleen maar bij het beoogde antwoord kan uitkomen. In dit stadium valt weer een aanzienlijk aantal opgaven af.

In het najaar zoekt Cito tien proefvertalingen uit, voorzien van inleiding en aantekeningen. Het CvTE beoordeelt deze vertalingen en wijst in overleg, alweer in aanwezigheid van de toetskundige, de drie meest geschikte vertalingen aan (in het geval van de examens van 2021 en 2022 uiteraard vier vertalingen). Cito maakt vervolgens correctievoorschriften bij deze drie vertalingen, die dan weer aan het CvTE worden toegestuurd en door de leden van de vaststellingscommissies besproken worden.

Het is inmiddels eind februari, begin maart. De toetskundige stelt uit het overgebleven materiaal drie conceptexamens samen, voor elk tijdvak een (voor 2021 en 2022 dus vier conceptexamens). Deze conceptexamens hebben ongeveer tweemaal zoveel opgaven als de uiteindelijke examens. De conceptexamens worden, zonder antwoordmodel,

ter beoordeling voorgelegd aan drie externe screeners; een van de drie is aan een universiteit verbonden, en de andere twee zijn docent in het vwo. De screeners maken alle opgaven en voorzien deze van commentaar. Ze geven aan welke opgaven naar hun oordeel het meest geschikt zijn en welke opgaven kunnen afvallen.

In april ontvangt de toetskundige het werk van de screeners en verwerkt dit samen met de constructiegroep in een volgende versie. Deze versie heeft de omvang van het uiteindelijke examen, met andere woorden: bij het screeningsproces valt opnieuw de helft van de opgaven af. De conceptexamens worden dan door het CvTE bestudeerd, samen met de rapporten van de screeners, waarna de voorvaststelling plaatsvindt. Cito gaat dan weer aan de slag met de opmerkingen van het CvTE en er worden pre-definitieve examens samengesteld. Deze versies worden in juni door het CvTE besproken en daarbij worden de examens definitief vastgesteld.

In september volgen dan nog binnen Cito enkele screenings, onder meer op het gebruikte Nederlands, de consistentie van de terminologie en de lay-out. Daarna volgt een laatste check, waarbij alleen de toetskundige van Cito en de voorzitter van de vaststellingscommissies van het CvTE betrokken zijn. Van de versies die op grond van deze correctieronde worden samengesteld, worden drukproeven gemaakt. Deze worden in de winter voorgelegd aan de toetskundige en de vaksectievoorzitter. Als er hierbij nog fouten worden ontdekt, leidt dit tot een corrigendum. Dat betekent dat bij de aanvang van het examen een correctie op het examen moet worden voorgelezen aan de kandidaten.

In de maand mei worden de examens dan eindelijk afgenomen: de leerlingen buigen zich over de opgaven en storten zich op de proefvertaling. Daarna is het aan hun docenten om hun inspanningen te beoordelen. De gang van zaken rond de correctie van de centrale examens in het algemeen zal bij de meeste docenten GTC en LTC bekend zijn.

De kwaliteit van de examens

Uit het bovenstaande zal duidelijk zijn geworden dat de hele procedure wordt gekenmerkt door grote zorgvuldigheid en dat er veel verschillende gremia en personen bij betrokken zijn. Zijn de examens dus foutloos en volmaakt? Nee, dat zijn ze niet. Plato leerde al dat volmaaktheid op aarde niet bestaat, en de examens geven hem gelijk. In ieder examen komt wel iets voor waarvan de betrokkenen achteraf denken dat het beter, scherper, duidelijker had gekund. Ook examens maken is en blijft mensenwerk.

De examens GTC en LTC behoren tot de meest betrouwbare examens van alle vakken die op het vwo centraal getoetst worden. Met de term 'betrouwbaar' bedoelt Cito dat leerlingen die goed zijn in een vak, het examen ook goed maken, terwijl leerlingen die niet zo goed zijn in een vak, minder goed scoren. Naast deze door het Cito berekende kwaliteit kunnen docenten bij de Quicksan hun oordeel over het examen uitspreken. Hierbij ligt de score voor GTC gemiddeld rond de 6,8, wat in vergelijking met de andere vakken tamelijk goed is. De gemiddelde score voor LTC ligt met ongeveer een 6,0 een stuk lager. Over dit verschil tussen de examens Grieks en Latijn is regelmatig contact tussen VCN, CvTE en Cito. Uiteraard wordt ieder jaar een gelijk niveau voor beide examens nagestreefd.

De leden van de vaststellingscommissies leggen ieder jaar hun oor te luisteren bij de examenbesprekingen. Ook stuurt de VCN het CvTE elk jaar een evaluatie van de examens toe, waarin de bij de regionale besprekingen gemaakte opmerkingen van docenten zijn verwerkt. Het CvTE is bijzonder blij met deze feedback, neemt zorgvuldig nota van de gemaakte opmerkingen en gebruikt die bij het opstellen van de constructieopdracht voor de nieuwe examens en het vaststellen daarvan. Omdat examens al een jaar voordat ze worden

afgenomen klaar zijn, duurt het minimaal twee jaar voordat de opmerkingen naar aanleiding van een bepaald examen verwerkt kunnen worden in een nieuw examen.

Regelmatig is er kritiek te beluisteren op de examens. Deze kritiek kan van fundamentele aard zijn; een voorbeeld is de vraag of er een proefvertaling in het examen moet voorkomen. Het CvTE heeft over een kwestie als deze geen zeggenschap: het CvTE voert uit wat de minister opdraagt en de proefvertaling maakt volgens het examenprogramma deel uit van de examens GTC en LTC. Andere kritiek betreft de aard van de opgaven, en er wordt geprobeerd aan deze kritiek tegemoet te komen door opgaven van allerlei aard te ontwerpen. Sommige docenten zouden bijvoorbeeld graag meer opgaven op het examen zien waarbij langere tekstsegmenten aan bod komen en waarbij er ruimte is voor de eigen oordeelsvorming van de kandidaten. Cito en CvTE komen graag aan deze wens tegemoet, maar dienen er ook rekening mee te houden dat opgaven van dit type voldoen aan de volgende drie eisen: 1) de opgaven zijn te beantwoorden door leerlingen uit het hele land, ongeacht de specifieke invalshoeken die tijdens de les gekozen zijn door hun docenten (die natuurlijk bij uitstek belicht kunnen worden in de schoolexamens); 2) er is ruimte voor antwoorden die verschillen maar niet alle kanten opgaan en die in een correctievoorschrift bevredigend kunnen worden omschreven; 3) de opgaven zijn van dien aard dat leerlingen van verschillend niveau ook dienovereenkomstig scoren.

Zoals gezegd: het perfecte examen bestaat niet. Wel zet een groep classici zich met hart en ziel in voor het ontwikkelen van betrouwbare centrale examens GTC en LTC. Deze groep is blij met het uitstekende contact tussen Cito en CvTE enerzijds en de landelijke classici, verenigd in de VCN, anderzijds.

Overzicht productie Centrale examens GTC en LTC 2022

voorjaar 2019	CvTE geeft Cito opdracht een pensumvoorstel te maken
juni 2019	CvTE beoordeelt het door Cito voorgestelde pensum
juli 2019	CvTE stuurt het pensumvoorstel voor advies naar de VCN
november 2019	CvTE ontvangt het advies van de VCN CvTE stelt het pensum vast CvTE past de standaardsyllabi aan bij het pensum
december 2019	CvTE stuurt de conceptpensa aan de uitgeverijen van examenboeken
februari 2020	CvTE publiceert de conceptsyllabi op Examenblad.nl
voorjaar-najaar 2020	Cito ontwerpt de examenopgaven
najaar 2020	CvTE beoordeelt de door Cito ontworpen opgaven
najaar 2020	Cito kiest tien proefvertalingen uit en legt die aan het CvTE voor
januari-februari 2021	CvTE maakt een selectie van de proefvertalingen
februari 2021	Cito ontwerpt correctievoorschriften bij de proefvertalingen
maart 2021	de conceptexamens worden door drie externe screeners gemaakt en becommentarieerd
april 2021	Cito verwerkt de commentaren van de screeners en stelt een nieuwe versie van de conceptexamens samen CvTE stelt de pre-definitieve examens vast
juni 2021	CvTE stelt de definitieve examens vast
september 2021	controle door toetskundige en voorzitter vaststellingscommissies
maart 2021	controle op corrigenda door toetskundige en voorzitter vaststellingscommissies

Deze bijdrage is een licht aangepaste versie van het stukje dat in 2018 voor het VCN-Bulletin is geschreven door de toenmalige voorzitter van het de vaststellingscommissies GTC en LTC, Gerard Boter.

Hugo Koning, voorzitter CvTE vaststellingscommissies GTC en LTC